

הלבנון

.....

רקע כללי על הלבנון

במאמר הקודם עסקנו בגבולות הארץ המתוארים בפסוק: **מֵהַמְדְּבָר וְהַלְבָּנוֹן הַזֶּה וְעַד הַנֶּהָר הַגָּדוֹל נְהָר פָּרַת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יְהִי גְבוּלְכֶם**. כאן נבקש להתעכב על גבול הלבנון, השונה בכמה היבטים משאר הגבולות. שתי שאלות שאלנו על גבול זה: א. מדוע נאמר 'הזה', והלוא עם ישראל אינם עומדים למרגלות הלבנון אלא הרחק הרחק ממנו. ב. מדוע נאמר 'מהמדבר והלבנון' ולא 'מהמדבר עד הלבנון', והלוא הם שני קצוות מנוגדים.

ראשית, מעט רקע. בארץ הלבנון מתנשאים שני רכסי הרים הנמשכים מצפון לדרום זה מול זה כשבקעה ביניהם. בימינו נקרא הרכס המערבי 'הר הלבנון', והרכס המזרחי - 'מול הלבנון' [ראה מפה מצורפת בסוף המאמר]. ואולם יש להוכיח שבלשון תורה, לא זו בלבד שגם הרכס המזרחי נקרא לבנון, אלא שהוא-הוא הלבנון העיקרי.

נאמר בשיר השירים **אֲתִי מִלְבָּנוֹן כָּלָה אֲתִי מִלְבָּנוֹן תְּבוֹאִי תְשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמֶנָה מֵרֹאשׁ שָׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמַּעֲנוֹת אֶרֶיוֹת מִהַרְרֵי נַמְרִים**. בפסוק, הכלה באה מלבנון ומביטה מראש 'אמנה', שהוא שם הנהר הסמוך לדמשק¹, כמו שנאמר **אֲמֶנָה וּפְרָפֶר נְהָרוֹת דְּמָשֶׁק (מל"ב ה, יב)**. הרי שהלבנון בפסוק זה הוא הרכס המזרחי, הסמוך לדמשק. כך ברור גם מהמשך הפסוק: **'מראש שניר וחרמון' - שמות הרי הרכס המזרחי**. עוד יש להוכיח כן מהפסוק **אֶפְרַיִם כְּמִגְדַּל הַלְבָּנוֹן צוּפָה פָּנָי דְּמָשֶׁק**, ואין לך לבנון הצופה פני דמשק אלא זה המזרחי. הבדל גדול יש בין הרכס המזרחי למערבי. המים הורדים מן המערבי, זורמים לנהר הליטני ומשם אל הים הגדול. טיפת מים מן הלבנון הזה אינה מגיעה לארץ ישראל². לעומת זאת, אם נפנה אל הרכס המזרחי, נמצא שם שלושה ערוצי מים עצומים:

1 נקרא בימינו 'ברדא'.

2 גם אם הליטני לא היה מתחפר בערוץ מערבי, הלוא הרי נפתלי והרי מירון גבוהים מההרים הצפוניים אליהם, ואין מים מן הצפון יכולים לעבור אותם ולהגיע אל פגים הארץ.

החצבאני [נחל שניר], הבניאס [הלוא הוא מערת פמייס הנזכרת בחז"ל] והדן [היוצא בנחלת בני דן³]. שלושתם שופעים ויורדים אל ארץ ישראל.

חשיבות הלבנון

ארץ ישראל כולה נקראה על שם הלבנון. בתהלים (מב, ז): אֶרֶץ יִרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים. ובדברי משה רבנו: הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן (דברים ג, כה). מכל מרחבי הארץ: העמק, הנגב והשפלה, בחר משה את שדרת ההר ואת הלבנון.

אמנם עיקר הלבנון הוא מקום יער⁴. על שם כך רווח הביטוי 'ארז הלבנון'⁵. משם נלקחו העצים לבית המקדש הנקרא בֵּית יַעַר הַלְבָּנוֹן (מל"א י). אף האפריון של שלמה נעשה מעצי הלבנון. החורש הצפוף והמתאר ההררי אינם מאפשרים לבסס שם יישוב⁶. על הפסוק בישעיהו (כט, יז) וְשָׁב לְבָנוֹן לְכַרְמֶל וְהַכְרָמֶל לַיעָר יִחְשָׁב כותב רש"י: "ושב לבנון - שהוא יער עצים, להיות כרמל וישוב שדות וכרמים". משום כך גם מרובות בו החיות הרעות, כלשון הכתוב (שה"ש ד, ח): אֲתִי מִלְּבָנוֹן תְּבֹאִי... מֶרְאֵשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמַּעֲנוֹת אֲרִיּוֹת מִהַרְרֵי נְמִרִים⁷.

אם אין הלבנון מתאים כל כך ליישוב, משום מה השתבחה בו ארץ ישראל? משום היותו מקום מבורך בגשמים ושלגים, שופע מעיינות ונהרות; ארזים וברושים מיתמרים שם לגובה, וההרים רמים ובולטים למרחוק. הלבנון מתואר בשיר השירים (ד, טו) כמקור החיים של הארץ: מַעַיִן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנַזְלִים מִן לְבָנוֹן. מנוזלים אלו מתברך הירדן ומתמלאת הכינרת, ומשם ממשיכים המים אל כיכר הירדן שכולה משקה כגן ה' כארץ מצרים.

ובתהלים (קלג, ג) אומר המשורר: כָּטַל חֶרְמוֹן שִׁירָד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן, זהו אמנם תיאור שירי, אך הוא מבוסס על המציאות הטבעית של שפע המים הנמשך מהריו המושלגים של הלבנון אל מקומות הצייה והיובש של הארץ. ייתכן שלקייחת הארזים מארץ הלבנון לבית המקדש קשורה אף היא לתנועה זו של השפע הזורם מהצפון להררי ציון, ושמה

3 והירדן נקרא כן על שם שירוד מנחלת בני דן. נקודת היישוב הצפונית ביותר מתחילה בדרום, כמבואר בפסוק 'מדר עד באר שבע'.

4 הלוא עוד מעט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לְכַרְמֶל וְהַכְרָמֶל לַיעָר יִחְשָׁב (ישעיהו כט, יז); וְנִקְחָה סִבְכֵי הַיַּעַר בְּבִרְזֵל וְהַלְבָּנוֹן בְּאֲדִיר יָפֹל (שם י, לד).

5 ועל כל ארְזֵי הַלְבָּנוֹן (שם ב, יג); יִשְׁבְּעוּ עֲצֵי ה' אֲרִזֵּי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נִטְעַתָּה (תהלים קד, טז); ועוד.

6 עד ימינו מועטת בו ההתיישבות, ורוב היישוב בלבנון הוא על החוף.

7 וכך מצינו לגבי נחלת בני יוסף, כשביקשו להרחיב את נחלתם לאזור היער, היו צריכים לברא אותו קודם (עיין לקמן פרק יז).

לכך ביקשו חז"ל לרמוז בדרשתם שהלבנון הוא בית המקדש. לאמור, גם המקום הנבחר בירושלים מחובר אל היופי והשפע של הלבנון.

'מהמדבר והלבנון' – הלבנון כחלק מארץ ישראל

הייחודיות הגדולה של הלבנון היא בהיותו ציון הגבול היחיד בפסוק שנכלל בתוך גבולות הארץ. הנהר, הים והמדבר הם מחסומים טבעיים שהארץ מסתיימת בהם⁸. אך הלבנון אינו כזה. הוא אינו מיצר שהארץ מגיעה עד אליו ומסתיימת בו. הוא פשוט חבל הארץ שנמצא מצפון. אמנם יש כמה וכמה שיטות ודעות עד להיכן מגיעות נחלות השבטים בצפון, אך נראה שלכו"ע, גם אם אין הישוב מתפשט על כל הלבנון, מכל מקום הוא חלק מחבלי הארץ, ומשמעותו וחשיבותו הן בהיותו הנוף הפורה המשתקף אל פני הארץ ומעניק לה את שפע המים והחיים.

בספרי דרשו חז"ל שכל הגבולות שנזכרו סביב הארץ מצריכות כיבוש מיוחד כדי להיכלל בקדושת הארץ:

כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו. אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי כבר נאמר 'מן המדבר והלבנון', מה תלמוד לומר כל המקום 'אשר תדרוך', אמר להם, כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות האלו הרי הוא שלכם... מנין שכנגדו בים הרי הוא שלהם, תלמוד לומר 'מן המדבר והלבנון', מן המדבר גבולכם ואין המדבר גבולכם, ואם כבשתם יהי גבולכם והמדבר גבולכם. מן הנהר נהר פרת, מן הנהר גבולכם ואין הנהר גבולכם ואם כבשתם יהי גבולכם והנהר גבולכם. ועד הים גבולכם ואין הים גבולכם ואם כבשתם יהי גבולכם. (ספרי דברים פרשת עקב פיסקא נא)

בדרשה זו עסקו חז"ל בכל הגבולות מלבד הלבנון. כי המדבר אינו חלק מהארץ, וכך גם הנהר והים. כדי לכלול אותם נדרש כיבוש מיוחד. אולם הלבנון אינו גבול תוחם שעד אליו מגיעה הארץ אלא הוא חלק ממנה, ועל כן קדושתו אינה תלויה בכיבוש. ומהיכן למדו זאת חכמים? אין זאת אלא משום שהם דייקו את לשון הפסוק. נאמר 'מהמדבר – והלבנון' ולא 'מהמדבר עד הלבנון'. מכאן שהגבול אינו מגיע **עד** הלבנון אלא הלבנון כלול בתוך הארץ.

זהו אפוא היישוב לשאלתנו, מדוע נאמר 'מהמדבר והלבנון'. הלבנון הוא חלק חשוב

8 אמנם, כפי שהערנו במאמר הקודם, יש חלקים שאינם מוגדרים כמדבר גמור ועל כן נספחים לנחלות יהודה וראובן, ויש חלקים בים שחז"ל לימדו שהם מסונפים לחוף ארץ ישראל. אולם בסופו של דבר, המדבר והים כאזורים כלליים אינם חלק מהארץ.

מכלליות הארץ, הוא נופה העשיר והוא מקור מימיה. אין ספק שמכך למדו חז"ל לייחד את הלבנון מיתר הגבולות. בגבולות האחרים נאמר 'מן המדבר'; 'מן הנהר'; 'ועד הים' - אלו לשונות שניתן לדרוש לגביהם שהגבול מגיע רק עד שם והוא אינו כולל אותם. אך לגבי הלבנון נאמר 'והלבנון', ומכאן שהוא אינו מצריך כיבוש מיוחד כדי לכלול אותו בתוך תחומיה של הארץ. ומכאן חידוש גדול, בצפון אין לנו גבול חד ואין מעצור מלהגדיל אותו. כל שנאמר לגבי פאת צפון הוא ששם נמצאת ארץ הלבנון. אמנם קשה להתיישב בו, ועל כן עבורנו הוא בעיקר מקור למים ולארזים, אך הוא אינו ניצב שם כגדר תוחמת.

החיבור בין הלבנון לגלעד

מה כולל הלבנון? עד עתה התייחסנו אל ההרים הצפוניים אשר רכסיהם מושלגים. אולם במקראות ניתן לראות חיבור מפתיע בין הלבנון לגלעד. כך נאמר בירמיהו (כב, ו) - גִּלְעָד אֲתָה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן, וכך מתנבא זכריה (י, י): וְהַשִּׁיבוּתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבְּצֵם וְאֶל אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאם. לכאורה צריך להבין מדוע כך אותם הכתוב יחד, הלוא יש חלוקה טבעית בין רכס הרי הגלעד במזרח ובין הרי הלבנון בצפון. אמנם המתהלך בארץ הקודש ומביט מתוכה אל נוף ההרים מגלה דבר נפלא. כשעומדים מעל עמק החולה ונושאים עין אל החרמון, הוא נראה כהר אחד מחובר עם הגולן. הבקעה המפרידה בין הגלעד ללבנון אינה נראית, וניתן למתוח קו דמיוני מהר הלבנון דרך הגולן עד הרי הגלעד, כביכול היו כולם חלק מרצף הרים התוחמים את גבול הארץ. כשהפסוק אומר 'גלעד אתה לי ראש הלבנון', הוא מביט באופן דומה, רק מהדרום אל הצפון. הוא מתחיל מהרי הגלעד הדרומיים המתנשאים מעל המדבר, ומשם הוא פונה צפונה. כך הגלעד מצטייר כתחילת הלבנון, ומשום כן גם יצדק לומר 'ארץ גלעד ולבנון'.

מבט זה נשמע באופן מובהק בנבואת ירמיהו (שם, כב) עָלֵי הַלְּבָנוֹן וְצִעְקֵי וּבְבִשָּׁן תִּנִּי קוֹלָהּ וְצִעְקֵי מַעְבְּרִים. 'עברים' הנזכר בפסוק הוא הַר הַמַּעְבְּרִים, אליו עלה משה כדי לראות את הארץ, הר המצוי באחד מרכסיו של הגלעד. הנביא אם כן עוקב אחר רצף ההרים שהזכרנו, מהלבנון הצפוני, דרך הרי הבשן ועד להרי הגלעד. בהשקפה זו ניתן לראותם כרכס אחד מתמשך.

רכס ההרים הזה הנמשך מצפון דרך הרי המזרח, מסתיים במדבר, וביתר פירוט -

9 ראה עוד במאמרו **גלעד אתה לי ראש הלבנון** לפרשת עקב, שם הוספנו ראיות הקושרות את הגלעד עם הלבנון.

במדבר קדמות. מהמדבר הזה שלחו בני ישראל שליחים לסיחון מלך חשבון היושב בהרי הגלעד¹⁰. כך שאם נשרטט את גבולה המזרחי של ארץ ישראל נעבור דרך התחנות הבאות: מדבר, גלעד, בשן ולבנון. ממש כך מפורש בפסוק בספר דברים (ד, מג): אֶת בְּצֹר בְּמִדְבַּר בְּאַרְץ הַמִּישֹׁר לְרְאוּבֵנִי, וְאֶת רְאֵמֹת בְּגִלְעָד לְגָדִי, וְאֶת גּוֹלָן בְּבִשְׁטָן לְמִנְשֵׁי.

כלומר אם הורגלנו לחשוב כי ההנגדה העקרונית היא בין הלבנון הצפוני ליובש המדבר הדרומי, באים הפסוקים מלמדים כי הרי הגלעד הם המשכו של השפע הצפוני, הזורם למרגלותיהם בכינרת ובירדן, ונקודת החתך שבה השפע נשבר והארץ מתגלה כיבשה וחסרה הוא במדבר הדרום מזרחי - מדבר קדמות. כמובן שעיקר השפע הוא בלבנון הצפוני אך כבר מהרי הגלעד ניתן להבחין בשינוי.

הגלעד והלבנון יחד משמשים כנוף של ארץ ישראל. כשהולכים על ציר ההר, ניתן לראות כמעט מכל מקום או את הרי המזרח או את הרי הצפון. זהו נוף חייהם של דרי הארץ. לכן אנו מוצאים בשיר השירים שוב ושוב כי תיאורי היופי נסמכים על הרי הגלעד והרי הלבנון: כְּעֶדֶר הָעֵזִים שֶׁגִּלְשׁוּ מִהָר גִּלְעָד; מִרְאֵהוּ כְּלִבְנוֹן בְּחוֹר כְּאַרְזִים וכן עוד רבים. היה מקום לתמוה, הלוא הרים אלו אינם חלק מגבולות הארץ. אך האמת היא שהארץ הטובה - טובה היא גם בנופה, ואדרבה, זוהי שבחה, שהיא מוקפת מכל צדדיה בנוף פורה ועשיר, המזרים אליה רוב טובה וברכה¹¹.

לפי זה נוכל ליישב את השאלה הנוספת בה פתחנו, מדוע נאמר 'הלבנון הזה'. את דבר ה' על הגבולות שומע יהושע בעמדו בערבות יריחו על גבול הגלעד. כשנאמר לו 'הלבנון הזה', מורה האצבע על רכס הרי הגלעד הסמוך, אשר ממנו מתחיל להתנשא רצף ההרים המסתיים בלבנון. זוהי ככל הנראה כוונת הגר"א באדרת אליהו כאן, שכתב "הלבנון זה מזרחו של ארץ ישראל הקרוב לצד דרום ולכך אמר 'הזה' ששם היו עומדים". אין לפרש בכוונתו שכביכול יש שני לבנון, אחד בצפון ועוד אחד במזרח קרוב לדרום. כוונתו למה שביארנו - השם 'לבנון' נמשך על כל החלק המזרחי, מהרי הלבנון הצפוניים דרך כל הרי המזרח עד לגבול הדרומי. משום כך נכון לומר עליו 'הלבנון הזה'¹².

10 ראה דברים ב, כו.

11 נוף הרי הגלעד משמש כמקום מקנה לבני גד ובני ראובן. כמו עיר המוקפת שדות, כך ארץ ישראל מוקפת בשטחי מקנה, ואותם בחרו לנחול שבטי עבר הירדן. אמנם הלבנון עצמו אינו ראוי כ"כ למגורים ואף לא למקנה, אך כאמור הוא משמש כמקור מים והשפע של כל הארץ.

12 בספר דברים נאמרה לשון קרובה אך שונה: מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן הַנֶּהָר הַזֶּה פָּתַח וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן הָיָה גְבֻלָּם, וראה במאמרו **גלעד אתה לי ראש הלבנון**, שם הצענו ביאור נוסף, לפיו תיבת 'הזה' קאי על המדבר והלבנון גם יחד, אשר משניהם (כמו גם מן הפרת) נמשך הגבול עד הים האחרון. עיי"ש בהרחבה.

ומכאן סיבה נוספת מדוע נקט הפסוק 'מהמדבר והלבנון' ולא 'מהמדבר עד הלבנון'. כי הלבנון לא נזכר כנקודת קצה שהגבול נמשך עד אליה. הגבול הרי מתוח כאן מהמדבר הדרומי דרך כל רכס הרי המזרח - הנקראים בשם אחד 'לבנון' - עד נהר פרת. לכן נאמר **מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן הָעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל נָהָר פָּרָת**.
[אמנם צ"ע מדוע משה רבנו בפרשת עקב לא אמר הלבנון 'הזה', אף שניצב באותו מקום בדיוק, וה' יאיר עינינו].

סיכום

נמצא אפוא, ששתי השאלות שנשאלו - מדוע נאמר "הזה" אע"פ שהעם רחוק ממנו, ומדוע נכתב "מהמדבר והלבנון" ולא "עד הלבנון" - באו ללמדנו שהלבנון, על רכסיו המזרחיים, מחובר לארץ ונספר במניין גבולותיה, ולא כגבול חוצה. הוספנו שגם הגלעד הוא חלק מאותו הרצף, שהרי התורה קוראת לו "ראש הלבנון". לפיכך לא נאמר עליו "עד" אלא "והלבנון", כי אינו כים, מדבר ונהר המשמשים גבול סופי, אלא מקור שפע של ארזים ומים הזורם לתוך הארץ. מכאן חשיבות הלבנון ביחס לארץ: זהו נוף הארץ ששופע לעם ישראל ומפרה אותה.

פרויקט כתיבת שיעורי הנביאים
בהשתדלות ידידנו היקר, צורבא מרבנן

הרה"ח ר' **יואל לפקוביץ** שליט"א

רב פעלים לתורה ולתעודה
מעמודי התווך ומיוזמיה של החבורה
המתכנסת מדי שבוע ללימוד נ"ך

זכות התורה תעמוד לו ולכל בני ביתו
לאורך ימים ושנות חיים
ויזכה לראות בנים ובני בנים
עוסקים בתורה ובמצוות

לתגובות הערות,
ולהצטרפות לרשימת תפוצה לקבלת העלון
ומאמרים שבועיים:
shiurimholzman@gmail.com
052-761-5923

נערך על ידי: הרב דב קינרייך
עיצוב ועימוד: ארי' יארמיש